

Гордана Јоцић, новинар,
уредник *Радија Златоуст*, Крагујевац
radiozlatousti@gmail.com
Др Зоран Крстић, ванредни професор
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду
zorank62@gmail.com

СТАВОВИ ЦРКВЕ О ЧЕДОМОРСТВУ (АБОРТУСУ) У МЕДИЈИМА

Abstract: Аутори у тексту разматрају ставове који су изнешени у чланцима дневних листова „Политика“ и „Данас“ у периоду од 2003. до 2013. године, а поводом иницијатива и мишљења СПЦ у вези са чедоморствима (абортусима). После уводних разматрања и постављања проблематике, износе се и анализирају различити приговори у вези са ставовима СПЦ. У наставку је посебна пажња поклоњена односу чедоморстава (абортуса) и нивоа животног стандарда као и социолошка анализа плуралистичког друштва и статуса актера у јавној сфери кроз анализу појма секуларне државе. Завршни део есеја се односи на указивање на различите врсте антропологија, са освртом на начела лаицистичке англосаксонске биоетике.

Key words: „Политика“, „Данас“, СПЦ, чедоморство, абортус, медији

1. Уводна разматрања

Чедоморство (абортус) није нова појава у историји људског рода, тако да су протеклом времена све светске религије изградиле према том чину своје карактеристично мишљење и став. Хришћански став, укључујући готово све хришћанске конфесије, је јавности добро познат, недвосмислен, и не од јуче.

Православна Црква заузима кроз векове изразито негативан став према чедоморству (абортусу), сматрајући га убиством. Постоји читав низ светоотачких и канонских текстова који о овом чину говоре као о убиству, а жену одлучују од причешћа

тј. од Цркве, на дужи временски период (доживотно, 10 година или 7 година најблаже)¹. Већина Светих Отаца сматра да су и фетус и ембрион већ дете и не праве разлику у „узрасту“, па тако не праве ни разлику између чедоморства (абортуса) и убиства рођеног детета. За њих је сваки од тих чинова чедоморство.

„Чак и кад се ембрион (или фетус) не посматра као потпуно људско биће, ипак представља, у најмању руку „будућег човека“ па би његово усмрђивање било „антиципирано убиство“, као што тврди Тертулијан који приговара абортусу да пролива будућу крв и износи једну мисао која ће постати чувена: *Већ је човек оно што ће постати човек, као што је у семену већ садржан цео плод*“².

Овакви, савремени човек би рекао строги ставови Цркве, произилазе из темељних хришћанских антрополошких поставки које саму чињеницу живота посматрају као дар Божији, као светињу. Људска се личност у свим животним фазама доживљава у свом апсолутном и неприкосновеном достојанству, а свако ускраћивање или насилни прекид живота као грех против светости и неповредивости живота. Овакви ставови хришћанске антропологије изражени у јавности од стране верујућих људи, било да су клирици или лаици, изазива одређена негодовања или најблаже речено противуречне реакције. Покушаћемо, у наставку, да се позабавимо неколицином новинских чланака на тему чедоморства (абортуса) да бисмо на основу њихове теолошко – социолошке анализе открили основне тачке неспоразума.

2. Дневни листови *Политика* и *Данас*

Од 16 текстова³ које су за десет година (од 2003. до 2013.) објавили дневни листови „Политика“ и „Данас“ на тему односа Цркве према чедоморству (абортусу), само је један афирмисао црквено виђење ове проблематике. Сви остали су били, ако не само информативни, онда критички настројени према овом виђењу. У том једном тексту⁴

¹ Детаљније види Жан – Клод Ларше, *За једну етику рађања*, превод са француског Ирина Радосављевић, Истина, Београд – Шибеник 2008., стр. 73 и даље

² Исто, стр. 85

³ Сви текстови су објављени у четири године 2003, 2005, 2012. и 2013. Занимљиво је да од 2005. до 2012. има шест година медијске тишине о овој теми. Или је у питању црквена тишина?

⁴ „За цркву нема нежељене трудноће“, Ј. Чалија, „Политика“, 18.04.2012.

тражено је шире образложење Цркве о претходно објављеним ставовима против абортуса високих инстанци Цркве (Патријарх и Сабор СПЦ) и то од свештеника постављеног за духовника параклиса у једном од београдских клиничких центара.

„Друга страна“ је била далеко разноврснија. Оглашавали су се својом вољом или су питани: министарка здравља, лекари, стручне здравствене организације, невладин сектор углавном посвећен борби за људска и женска права, попут „Жена у црном“, политичарке, као и слободни интелектуалци. Од присталица Цркве питани су за мишљење Канцеларија за веру, и Повереништво „Двери“, које се „препоручило“ активностима које афирмишу брак и породицу.

Стиче се утисак да је у обе новине отворен јавни дијалог о теми абортуса, мада површан, привидно аналитичан и са саговорницима који претежу на једну страну или би се тако из наслова текста могло закључити. Политика, на пр., у свом тексту *Политичари сложено против забране абортуса* од 06.06.2013. године износи мишљење четири политичара и начелнице оперативног одељења ГАК *Народни фронт*. Два политичара се изјашњавају против забране, један је уздржан, а један је изричито против чедоморства (абортуса). Начелница клинике за себе каже да је велики противник абортуса али да ипак не смемо забранити абортус због здравља и безбедности саме жене. Из наслова чланка (*сложено*) се не би могао чак ни наслутити овако широк дијапазон мишљења.

Поводи за писање о односу Цркве према чедоморству (абортусу) у свим случајевима су биле неке од активности саме Цркве, односно, неких њених чланова. Једном је то била Васкршња посланица патријарха Иринеја (2012.), други пут Саопштење подршке Сабора Српске Православне Цркве поводом иницијативе лекара верника да држава донесе прописе којим ће забранити абортус (2013.). У једном случају било је то реаговање на изјаву коју је патријарх српски г. Иринеј дао приликом одласка на Крсну славу Гинеколошко-акушерске клинике „Народни фронт“, а другом приликом је као повод за писање послужило дељење летака против чедоморства (абортуса) по ваљевској болници које је организовало Удружење за борбу против абортуса „Живот“. Ово удружење делује

при православној парохији у селу Петница код Ваљева, и воде га, како је речено, „уз остале, једна попадија, једна директорка, и један студент Богословског факултета“⁵.

У суштини, дискутовало се о више тема: о праву Цркве да тражи од државе измену одређених закона, па и овог који би евентуално ставио забрану на обављање чедоморства (абортуса) осим из медицинских разлога, затим о секуларности државе и одвојености Цркве од државе; о правима жене да сама одлучује о својим репродуктивним активностима; о томе када тачно почиње живот и да ли је живот светиња, шта може да заустави белу кугу, и о језику којим посленици Цркве говоре о чедоморству (абортусу). Евидентно је да је у већини текстова тема померена са значења, последица и етичности чина абортуса на друга, махом, политичка питања.

Критикована је била најјача верска заједница у земљи - Српска Православна Црква, иако се у једном од поменутих 16 текстова наводи да исте или сличне ставове заступају све верске заједнице, осврћући се и на сличан став папе Фрање, поглавару Римокатоличке Цркве.

Када је реч о самој теми – чедоморству (абортусу), углавном су навођени број абортуса у Србији (између 20 и 40 хиљада годишње), законски и медицински услови у којима се он одвија, опасности које ова хируршка интервенција носи, непостојање могућности да се изврши медикаментни (помоћу лекова) абортус као у другим земљама ЕУ. Црквена страна је, у суштини, говорила о ономе што је најбоље изразио Његова Светост Патријарх Иринеј приликом посете Гинеколошко – акушерској клиници „Народни фронт“: „Живимо у неким посебним временима када се многе вредности не гледају очима које те вредности заслужују. Једна од тих вредности јесте живот. Видимо да се врло лако растајемо са животом тих младих бића...“⁶

За супротну страну тема чедоморства (абортуса) је политичко питање: пре свега питање женских репродуктивних права, а самим тим и људских права. Цркви се не оспорава право да отвара теме које се тичу наталитета, и беле куге у Србији, али јој се

⁵ „Жене у црном осудиле иницијативу СПЦ за абортус“, Д.Д. „Данас“, 7.06.2013.

⁶ „Патријарх Иринеј: Одговорите мајке од абортуса, „Политика“ 15.11.2013.

оспорова начин на који она предлаже да се решава овај проблем и пре свега, њен утицај по том питању на државну законодавну политику, која, тврди се, треба да остане секуларна као сама држава и ван утицаја Цркве. Уместо приче о абортусима од Цркве се очекује да говори о условима живота у Србији, пре свега о сиромаштву и незапослености који су довели до пада наталитета и (верује се) повећања броја абортуса, и о бризи за жене и децу (наравно, очекује се и да она узме учешће у томе) или да се више бави „упознавањем јавности са чињеницом да је дете личност и у пренаталном периоду“⁷.

„Не градите велелепне владичанске дворове, драги епископи. Помозите тим новцем будућим мајкама које остају без посла када затрудне. Уколико уопште имају посао. А могао би врх СПЦ да утиче и на државни врх (а имају утицаја, јер често их посећују председник Србије, премијер и први потпредседник Александар Вучић, који је чак присуствовао и једној од седница Сабора), па њима да кажу да уведу пореске олакшице за беби опрему, храну, да порески стимулишу рађање“, каже се у коментару под називом „Абортус и дворови“ објављеном (без потписа) у листу „Данас“⁸.

Из овог пописа изнетих тема могле би се, у наставку, анализирати две карактеристичне и више пута помињане теме: једна је однос броја чедоморстава (абортуса) и животног стандарда, а друга карактер савремене државе и утицај Цркве на њу.

3. Чедоморства (абортуси) и животни стандард

Суштина проблема (за оне који то виде као проблем) великог броја чедоморстава (абортуса), у свету је то према проценама 40-50 милиона годишње, се не налази у високом или ниском нивоу животног стандарда већ у хијерархији вредности савременог човека. Проблем је антрополошки и светоназорски. Чини се да се ничим не би могла поткрепити тврдња да би подизање нашег животног стандарда и излазак из сиромаштва смањили број чедоморстава (абортуса). Ако би само број био у питању онда ће се он свакако и нужно смањивати што произилази из чињенице наше све веће и веће просечне доби

⁷ „Политичари сложно против забране абортуса“, „Политика“, 6.06. 2013.

⁸ 7.06.2013.

становништва. Шире посматрано проблем беле куге је опште европски проблем, а не специфично наш. У контексту савремене економско-технолошке културе идеали удобности, забаве и личне среће се издижу на ниво идола и ту често нема места за пород који подразумева жртву и ограничење сопствене удобности. Апсолутна аутономија појединца којој се тежи, омогућава том истом појединцу да има права и могућности да све учини не би ли сачувао своју удобност и комфор. Релативно сиромаштво може да буде маска и оправдање за одрицање од родитељства које се више не схвата и као дужност и одговорност према широј заједници без чије заштите појединац не би могао да оствари своју аутономију. Савремено друштво акценат ставља на права појединца, а не заједнице. Потрага за поремећеном равнотежом између ова два права је императив савремених развијених друштава. Занимљиво је приметити да је данашњи човек спреман на све, па и на, по мишљењу Цркве, убиство, не би ли сачувао сопствени комфор али када зажели пород, онда, такође, не смеју да постоје никакве препреке, норме и „предрасуде“ које ће му стати на пут. Све је дозвољено и у једном и у другом случају.

Међутим, мишљења смо да са којих год антрополошких позиција посматрали овај проблем, према њему се треба односити мудро и изнијансирано јер је стварност много сложенија од теорије. Можемо се тако запитати ко су практични, а не теоретски, носиоци оваквог *побачајног менталитета*. Ко су људи, конкретни мушкарци и пре свега жене које се одлучују на чин чедоморства (абортуса). Из овог размишљања искључујемо све интервенције учињене из било ког медицинског разлога које су посебан проблем. Истраживања, а такође и референдуми спроведени у многим европским земљама (на пр. у Шпанији) показују висок степен изјашњавања за постојање легалног побачаја, макар и као солуције мањег зла у појединим случајевима. Истовремено, у истраживањима степена религиозности се показује врло сличан, високи проценат оних који себе сматрају религиозним особама и припадницима неке од хришћанских конфесија. Верујемо да је слична ситуација и у нашем друштву. Тако посматрано, наше хришћанско посматрање овог друштвеног проблема као спољашњег аутоматски постаје унутрашњи проблем Цркве јер су управо хришћани у великом проценту носиоци ткз. *побачајног менталитета*. Може се на крају поставити и коначно питање шта смо ми, унутар Цркве, учинили на образовању сопствених чланова.

4. Проблем секуларне државе

У дневном листу „Данас“ од 07.06.2013. године, као и много пута пре тога, појављују су у јавности ставови попут овога изнесеног од стране НВО *Жене у црном*, да је изношење мишљења и покретање било каквих иницијатива од стране Цркве „противуставно задирање у темеље секуларне државе и људских права“.⁹

У савременом, развијеном, пост-модерном друштву које као једини пример и модел узима управо невладин сектор, држава јесте секуларна али у смислу идеолошки неутралног државног апарата који је сервис свих грађана без обзира на њихов поглед на свет. Мишљење да секуларна држава *мора* да шири и брани идеологију секуларизма је озбиљна, анахрона, злонамерна па и дискриминишућа грешка у приступу и тумачењу друштвене стварности. Пост-модерно друштво је друштво *без средишта* и то не грешком, већ на основу искустава 20. века када су две велике идеологије, нерелигијског типа, фашизма и комунизма, извршиле хомогенизацију друштава и довеле човечанство до руба пропасти. На рушевинама тог искуства савремени човек различитим друштвеним механизмима спречава било коју идеологију, било ког типа – религијског или нерелигијског, да постане владајућа, односно превладавајућа. Основна претпоставка таквог виђења је легитимно, паралелно и равноправно постојање различитих погледа на свет и различитих антропологија, док је државни апарат идеолошки неутралан, а законска регулатива покушава да задовољи и обухвати све светоназоре. Из тог разлога је став да секуларна држава заступа идеолошке ставове секуларизма анахрон и припада периоду модерности која је и даље сматрала, баш као и традиционална друштва пре ње, да у друштвеној стварности може постојати само једна „истина“. У предмодерном, традиционалном друштву је та друштвена „истина“ била религијског типа, а у модерном секуларног. Савремено плуралистичко друштво (бар теоретски) напушта ту идеју једне друштвене истине и гради себе из врло конкретних и поменутих историјских разлога као друштво без средишта. Тако, у јавној сфери више не постоје „веће“ и „мање“ истине, а посебно не „опште“ истине које су по својој природи и мимо људског пристанка и слободе, општеобавезујуће, већ су све оне равноправне и подразумевају слободно

⁹ Чланак под називом „Жене у црном осудиле иницијативу СПЦ за абортус“

заступање и изношење у јавном дискурсу. Ова чињеница важи такође, и за верујуће људе. И они треба да схвате механизме и *логику* савременог тренутка у односу на плурализам погледа на свет. Нико више нема никакав идеолошки монопол, а држава треба да заузима став идеолошке неутралности. Што пре то схватимо, свима ће нам бити боље, па ћемо опрезније користити појмове попут *сви ми, сви делимо исту етику* и сл. као што је учињено у чланку „Политике“ од 19.04.2012. год. под називом „Зашто ћути лекарска комора Србије“. Идеолошка унификација с једне, али и вредности релативизам с друге, су Сцила и Харибда савременог друштва.

5. Даљи разлози оспоравања

Они који у теми чедоморства (абортуса) виде етичко питање оспоравају Цркви да говори о етици углавном због негативних појава у њој самој: педофилији, „случају Качавенда“ и Пахомије и сл.

За саму Цркву је, такође, занимљива расправа о језику којим се говори о чедоморству (абортусу). Саговорници новинара у „Политици“ и „Данасу“ оспоравали су употребу речи „chedomorstvo“, „детубиство“ и „злочин“, рецимо, у саопштењу Сабора, сматрајући да Црква употребом тих речи наводи своје чланове на погрешне закључке, па чак и на „одстрел“ или „линч“ неистомишљеника. Речено је да „chedomorstvo“ има за обичног човека емотивно значење, док је реч „абортус“ далеко неутралнија и има значење једне од медицински признатих метода за прекид трудноће. Нарочито се оштро критиковала реч „злочин“ и синтагма „највећи злочин овог века“ (гинеколога, мајки, очева...), сматрајући да се овом речју тешко клевете лекарска струка која се третира као злочиначка, а и на неки начин нивелишу прави злочини које чине криминалне структуре.

„Речи чедоморство и злочин апсолутно не долазе у обзир, и докле год Црква не ублажи своју реторику очекујем да нас Лекарска комора узме у заштиту, а што ће, надам се, довести до тога да сама држава реагује у смислу својих закона и Устава. Јер уколико се то не догоди неће проћи пуно времена а да неки лекар не настрада само зато што је извршио абортус, будући да га је Црква таргетирала као злочинца и чедоморца. Искуство из претходних ратова нам говори да је довољно да неко упери прстом у мету – извођач

радова ће се већ лако пронаћи,¹⁰ пише у Отвореном писму, кога су пренеле обе новине, један од критичара др Срђан Лукић.

Занимљиви су и сами наслови рубрика о ставовима Цркве према абортусу. Парадигматичан је наслов „Повратак у средњи век“, објављен у „Данасу“ 6.06.2013. као и један ранији из 2005. у истом листу „Црква угрожава право жене на абортус“ .

6. Антрополошка размимолажења

И за крај, да истакнемо само још један детаљ који се тиче довођења у питање саме доктрине Цркве поводом теме чедоморства (абортуса). Истина, ово радикално мишљење је изузетак и за сада нема неко доминантно место у јавном дискурсу. Износећи, наиме, свој лични став Игор Живановић, истраживач са Института за философију, Философског факултета у Београду¹¹, сматра да ни живот није светиња као што то учи Црква.

„Апсолутна вредност живота је заблуда, а његова светост бесмислица...Најпре, постоје ситуације када није неисправно одузети невини људски живот. На пример, понекад брига за биолошку егзистенцију може да суспендује моралне обзире... људски живот онако како га обично схватамо, дакле као живот вредан живљења, не почиње зачећем. Строго говорећи не почиње ни рођењем...Ни фетус ни новорођенче немају животни план, нити имају било који интенционално постављен циљ чијем остварењу теже...“¹²

Стога се овај аутор залаже не само за право на абортус него и за декриминализацију неонатацида (убиства које мајке изврше над дететом у данима непосредно после рођења). „ Иако се јавност згражава над овим поступком мајки, можда би ипак требало оставити по страни сентименталне и погрешне представе о невиним бебама које убијају мајке монструми. Можда би пре требало размислити о релативној

¹⁰ „Зашто ћути лекарска комора Србије“, др Срђан Лукић, „Политика“, 19.04.2012.

¹¹ „О абортусу и чедоморству“, „Данас“, 15.10.2013.

¹² Исто.

декриминализацији неонатичида у појединим случајевима који могу бити оправдани него размишљати о криминализацији абортуса“, закључује овај философ¹³.

Иако се овакви ставови не појављују често у нашој дневној штампи ово је једини чланак који додирује најдубљи слој проблематике чина чедоморства (абортуса), антрополошки. Треба да нам буде јасно да супротстављене стране полазе од дијаметрално различитих антрополошких ставова и пројављују тако још једну од великих дилема савременог тренутка, питање које лежи у центру центара свих питања, а то је - *ко је и шта је човек*. Аутор у свом тексту наводи класичне антрополошке поставке лаицистичке англосаксонске биоетике које задобијају све више присталица и постају основа за разрешење свих биоетичких дилема и проблема. Само као напомену¹⁴ ове крупне и на наше просторе надлазеће проблематике напоменућемо полазну тачку лаицистичке биоетике, а то је разумевање људске личности. Рани Енгелхард¹⁵, као један од утемељивача ове етике, сматра да се код човека могу разликовати ниво биолошког живота, ниво менталног живота и ниво личног живота. Да би се уопште могло говорити о људској личности ниво менталног живота треба да буде на високом ступњу, односно није довољан било какав ниво менталног живота као што је то, рецимо, код фетуса, али ни код деце и менталног болесних. Исти аутор, у својој раној фази, сматра да морални статус одраслих сисара (животиња) може бити виши од оног код људских фетуса и деце. Тако и животиње под одређеним условима могу бити личности а то не могу бити фетуси и деца до одређеног узраста. Дотле су они приватно власништво родитеља. Из перспективе овакве антропологије не може бити речи о светињи живота, о животу схваћеном као дару Божијем и човеку који није власник тог дара.

Само из ових неколико назнака сматрамо да се може закључити каква нас антрополошка, идеолошка и свака друга сучељавања очекују у будућности и да је слобода медија али и упућеност новинара предуслов равноправних односа у јавној сфери.

¹³ Исто.

¹⁴ За више види Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, KS, Zagreb 2009. стр. 37 и даље

¹⁵ Врло је интересантан случај Енгелхарда (Американац, римокатолик) који 1991. год. прелази у Православље и драстично ревидира своје ставове да би 2000. године изашла његова књига под називом *Темељи хришћанске биоетике*.

7. Закључак

Оно што је већ много пута примећено од стране верујућих људи као карактеристика наших медија, је недовољно познавање црквених ставова, њихових темеља и корена. Нашој медијској реалности недостају новинари упућени и довољно образовани у хришћанском смислу. Ни извештавање о ставовима Цркве у вези са чедоморством (абортусом) није изузетак. Без икакве жеље да у поједине чланке учитавамо злонамерност, која се не може ни а priori одбацити, остаје утисак немогућности слободног и верзираног сналажења у проблематици. Тај се недостатак тада често преводи на „сигуран“ терен дневне политике, као да се црквени ставови износе искључиво из тог разлога. На тај начин се може стећи утисак да је циљ Цркве искључиво утицај на дневну политику а не сâмо изношење ставова и мишљења на поједине теме. Ситуација се ни до данас није поправила.

Уз остале примедбе које су у тексту већ поменуте остаје као кључна потреба додатна новинарска едукација на хришћанске теме и на том пољу и медији и појединачни новинари треба да осете испружену, добронамерну руку верујућих људи и институционалне Цркве. Најлошије је да се Црква, анахроно и по матрици западних историјских искустава верских ратова и нетрпељивости, и у нашој средини искључиво доживљава као фактор дестабилизације и подела што она у својој историји на овим просторима није била нити се од већине грађана тако доживљава.